
Notat 1998:3

Europeisk integrasjon og nasjonal forvaltningsutvikling

En kartlegging av nyere norsk forskning på feltet

FORORD

Statskonsult har gjennomført en kartlegging av nyere norsk forskning om EU og EØS med relevans for forvaltningsutviklingen. Kartleggingen er gjennomført som et ledd i konkretiseringen av Statskonsults fagstrategi på arbeidsområdet "Internasjonalisering". Notatet er primært utarbeidet for intern bruk i Statskonsult, men vil også kunne ha interesse for en videre målgruppe. Vi tenker i første rekke på tjenestemenn i forvaltningsorganer og utvalg med ansvar for forvaltningsutvikling generelt og for samordning av EU/EØS-relatert arbeid spesielt. Notatet kan også inneholde nyttig informasjon for forskningsadministratorer, forskere og studenter som arbeider med forvaltningsutvikling og/ eller EU/EØS-relaterte spørsmål.

Statskonsult vil gjerne takke forskningsmiljøene for tilbakemeldinger og kommentarer til publikasjonslistene.

Avdelingsdirektør Gudrun Vik har vært prosjektansvarlig. Notatet er utformet av rådgiver Anna Hagen.

Oslo, november 1998

Gudrun Vik

Innhold

Sammendrag

1. Innledning	1
1.1 Bakgrunn og formål.....	3
1.2 Internasjonalisering og forvaltningspolitikk – begrepsavklaring.....	3
1.2 Problemstillinger og avgrensninger.....	5
1.3 Kilder.....	6
2. En oversikt over forskningsmiljøene	7
2.1 ARENA.....	7
2.2 Senter for Europarett ved Universitetet i Oslo.....	8
2.3 Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI)	8
2.4 Senter for europeiske og asiatiske studier ved Handelshøyskolen BI... ..	8
2.5 Europa-programmet.....	9
2.6 Fridtjof Nansens Institutt (FNI)	9
2.7 Institutt for samfunnsforskning (ISF).....	9
2.8 Forskningsstiftelsen FAFO	9
2.9 Forskning ved universitetene	10
3. Publisert forskning om EU og EØS	10
3.1 Publikasjoner fra ARENA-programmet.....	11
3.2 Publikasjoner fra Senter for europarett, UiO	14
3.3 Publikasjoner fra NUPI	15
3.4 Publikasjoner fra BI-miljøet	16
3.5 Publikasjoner fra Europa-programmet	17
3.6 Publikasjoner fra miljøet ved Fridtjof Nansens Institutt (FNI).....	18
3.7 Publikasjoner fra miljøet ved Institutt for samfunnsforskning (ISF) ..	18
3.8 Publikasjoner fra FAFO-miljøet	19
3.9 Publikasjoner fra NTNU-miljøet.....	20
3.10 Publikasjoner fra miljøet ved Universitetet i Bergen	21
4. Forvaltningspolitisk relevans – drøfting og oppsummering	21

Vedlegg 1: Forskningsmiljøene – adresseliste

Sammendrag

Som et ledd i konkretiseringen av Statskonsults fagstrategi på arbeidsområdet Internasjonalisering er det utarbeidet en oversikt over relevante forskningsmiljøer og forskningstemaer .

Statskonsults dokumentasjons- og analysearbeid på dette arbeidsområdet skal i henhold til fagstrategien knyttes til *eupeisering*. Vi har derfor avgrenset oss til EU/EØS-relaterte studier med forvaltningspolitisk relevans. Avgrensningen av begrepet *forvaltningspolitisk relevans* er her gjort med bakgrunn i tre dimensjoner eller hovedtemaer slik disse er definert i Statskonsults fagstrategi for arbeidsområdet Internasjonalisering:

- Demokrati og statsstyre – forholdet mellom politikk og administrasjon
- Politikk og marked: grensdragning mellom offentlig og privat sektor, statlig virkemiddelbruk og organisering
- Interne prosesser knyttet til organisering av EØS-arbeidet, personale og ressurser

Kartleggingen tok utgangspunkt i tre spørsmål:

- Hvilke forskningsmiljøer er i dag mest synlige og produktive på feltet internasjonalisering, slik begrepet er definert i Statskonsults fagstrategi?
- Hvilke forskningstemaer og problemstillinger er behandlet i nyere publisert forskning om EU og EØS?
- På hvilken måte og i hvilken grad er denne forskningen relevant for forvaltningen og forvaltningsutviklingen?

Hovedkildene for notatet har vært eksisterende bibliografier, publikasjonslister og årsrapporter fra forskningsinstituttene samt litteratursøk i tidsskrifter og litteraturlister. De enkelte forskningsmiljøene har hatt adgang til å kommentere og supplere opplysningene og omtalen av eget institutt.

Kartleggingen viser at en rekke forskningsmiljøer og enkeltforskere de siste årene har vært engasjert i samfunnsvitenskapelige prosjekter om europeisering med forvaltningspolitisk relevans. De fleste samfunnsvitenskapelige disipliner er representert. Forskningen er spredt på en rekke miljøer, og temavalget er vidt. Når det gjelder empiriske studier av sektorovergrepene er imidlertid omfanget fremdeles relativt beskjedt.

Det er vanskelig å peke ut enkeltmiljøer som særlig dominerende på feltet. ARENA-programmet står likevel i en særstilling. Programmet har en

koordineringsfunksjon i forhold til den norske Europa-forskningen, og det er publisert en rekke relevante arbeider i regi av dette forskningsprogrammet. Det er i den sammenheng viktig å påpeke at ARENA-programmet er definert som et *grunnforskningsprogram*. Et hovedmål for programmet er å utvikle nye teorier om endringene i forholdet mellom Europa og nasjonalstaten. Dette betyr naturligvis ikke at studiene ikke vil ha relevans for forvaltningen og forvaltningsutviklingen, men det vil trolig kreves en aktiv innsats for å skape kontaktpunkter og formidlingskanaler mellom forskere og forvaltning.

I instituttsektoren finner vi i stor grad oppdragsfinansiert forskning med relevans for enkeltsektorer. Forskningsinstituttene har bygget opp spesialisert Europa-kompetanse på sine respektive områder. Flere av disse studiene er av kvalitativ karakter og gir en god prosessforståelse av deltakelsen i den europeiske integrasjonsprosessen. Disse studiene vil i mange tilfeller kunne ha generell forvaltningspolitisk interesse. Det kunne i den sammenheng være ønskelig med flere studier som foretar sammenligninger mellom ulike sektorer.

En generell kartlegging som denne vil aldri kunne gi et fullstendig bilde av kunnskapsstatus på et felt. I forbindelse med utforming av konkrete dokumentasjons- og analyseprosjekter i Statskonsult vil det være nødvendig med mer detaljerte litteratursøk og tettere dialog med forskningsmiljøene. Valg av samarbeidspartnere vil også måtte vurderes i forhold til målet med de enkelte prosjekter. Dette vil også avhenge av hvordan man velger å tolke og utvikle Statskonsults rolle på internasjonaliseringsområdet. Notatet er tenkt som et innspill og underlag for det videre arbeidet med utformingen av en faglig plattform på dette området.

1. Innledning

1.1 Bakgrunn og formål

Ved omorganiseringen av Statskonsult i 1996 ble Internasjonalisering utpekt som ett av fem arbeidsområder fram mot tusenårsskiftet. Som et ledd i konkretiseringen av arbeidsområdets fagstrategi er det utarbeidet en oversikt over forskningsmiljøer og forskningstemaer på feltet. Et hovedmål med kartleggingen er å gi et bedre grunnlag for konkretiseringen av Statskonsults videre arbeid med dokumentasjon og analyse på arbeidsområdet Internasjonalisering.

Selv om notatet primært er utarbeidet for internt bruk i Statskonsult, kan det også ha interesse for en videre målgruppe. Vi tenker i første rekke på tjenestemenn i forvaltningsorganer og utvalg med ansvar for forvaltningsutvikling generelt og for samordning av EU/EØS-relatert arbeid spesielt. Notatet kan også være av interesse for forskere og studenter som arbeider med forvaltningsutvikling og EU/EØS-relaterte spørsmål.

1.2 Internasjonalisering og forvaltningspolitikk – begrepsavklaring

Vidt definert kan begrepet internasjonalisering vise til alle former for økt samhandling og kommunikasjon over landegrensene. En så løs definisjon vil imidlertid, som professor Helge Hveem tidligere har påpekt, også omfatte en tur med danskebåten eller en handletur til Arvika.¹ En mer snever definisjon viser til *konkrete internasjonale beslutningsprosesser med klare føringer for nasjonalstatens politikkutøving*. Det er den siste bruken av begrepet som legges til grunn i Statskonsults fagstrategi. I fagstrategien heter det videre:

Politiske og økonomiske rammevilkår fastlegges internasjonalt og innebærer en tiltagende begrensning av de nasjonale styringsmuligheter. Resultatet av denne utvikling/internasjonalisering er en større samordning av regelverk, nye kontrollkrav og harmonisering av politikkområder. Dette medfører at rammene for offentlig sektor endres, bredden og volumet i forvaltningens internasjonale engasjement øker, forvaltnings- og personalpolitikken påvirkes og skaper konsekvenser for reformarbeid, effektiviseringstiltak og behov for ny kunnskap, kompetanse og ledelsesformer. Nye spørsmål omkring demokratisk styring og legitimitet reises.

¹ "Globaliseringens grenser", Dagbladet, 14.5.98 (Hveems kommentar var i artikkelen knyttet til den løse bruken av begrepet *globalisering*, men poenget er like relevant her).

Statskonsults dokumentasjons- og analysearbeid på feltet skal i henhold til fagstrategien knyttes til *eupeisering*. Europeisering er her definert som *den "regionaliserte" internasjonalisering som følger av den økonomiske og politiske integrasjonsprosessen i Vest-Europa og Norges tilknytning gjennom EØS*". Med dette som utgangspunkt har vi i kartleggingen avgrenset oss til EU/EØS-relaterte studier med forvaltningspolitisk relevans.

Dette leder oss over til avgrensningen av hva som i denne sammenheng har forvaltningspolitisk relevans. *Forvaltningspolitikk* kan defineres som "den politikk som retter seg innover mot det administrative apparatet – mot forvaltningens indre oppbygning, personellsammensetning, organisasjonsformer og prosedyrer, for derigjennom å påvirke dens faktiske virkemåte".² Utformingen av det administrative apparatet kan imidlertid ikke betraktes som et isolert fenomen, uavhengig av forholdet til andre viktige institusjoner. I juridiske fag skilles det mellom *forfatningsrett* på den ene side og *forvaltningsrett* på den annen side. Forfatningsretten omfatter reglene om de høyeste statsorganer (Stortinget, regjeringen, domstolene) og forholdet mellom dem, mens man i forvaltningsretten i første rekke fokuserer på styreorganer av lavere rang (for eksempel departementer, direktorater, fylkesting og kommunestyre). I sin bok "Forvaltningsrett" understreker Torstein Eckhoff samtidig *sammenhengen* mellom forfatningsretten og forvaltningsretten³. Utformingen av forvaltningen kan ikke ses uavhengig av forholdet mellom statsinstitusjonene på høyere og lavere nivå. Statskonsults fagstrategi for internasjonalisering er basert på en slik vid forståelse av forvaltningsutvikling og forvaltningspolitikk. I fagstrategien skisseres en gruppering av aktuelle problemstillinger på arbeidsområdet rundt følgende tre dimensjoner:

- **Demokrati og statsstyre – forholdet politikk/administrasjon.** Forholdet mellom regjering og storting og innen de politiske administrative systemer vil sannsynligvis påvirkes av europeisering. Dette kan berøre både rollefordeling, beslutningsformer, arbeidsdeling etc mellom storting og regjering og mellom politisk og administrativt nivå i sentralforvaltningen. Likedan vil ulike teknikker for inkorporering av rettsakter også påvirke forholdet mellom storting og regjering og politikk og administrasjon.

- **Politikk og marked: grensedragning mellom offentlig og privat sektor og statlig virkemiddelbruk og organisering.**

Hvordan virker EU's politikk og regelverk og forpliktelsene i EØS-avtalen inn på rammevilkårene for statlig virksomhet og derigjennom på grensene mellom offentlig og privat oppgaveløsning, på valg og utforming av statlige styringsvirkemidler, tilknytnings- og organisasjonsformer?

² Christensen, T. og P. Lægred: "Forvaltningspolitikk – mot New Public Management" i Tom Christensen og Morten Egeberg (red.): *Forvaltningskunnskap*, Oslo, Tano Aschehoug 1997.

³ Eckhoff, T.: *Forvaltningsrett*, 5. utg. ved E. Smith, Oslo, Tano, 1994.

- **Interne prosesser knyttet til organisering av EØS-arbeidet, personale og ressurser.** Dette omfatter spørsmål omkring organisering av det nasjonale beslutnings- og koordineringssystem for behandling av EØS-saker samt administrative virkninger i enkeltvirksomheter når det gjelder organisering, personalsammensetning, arbeidsformer, ressurs- og oppgavefordeling.

1.2 Problemstillinger og avgrensninger

Vi har tatt utgangspunkt i følgende spørsmål:

- Hvilke forskningsmiljøer er i dag mest synlige og produktive på feltet internasjonalisering, slik begrepet er definert i Statskonsults fagstrategi?
- Hvilke forskningstemaer og problemstillinger er behandlet i nyere publisert forskning om EU og EØS?
- På hvilken måte og i hvilken grad er denne forskningen relevant for forvaltningen og forvaltningsutviklingen?

Notatet gir ingen totaloversikt over norsk forskning om EU/EØS med forvaltningspolitisk relevans. Dette har heller ikke vært formålet. Vi har ønsket å få en oversikt over de *viktigste og mest synlige* miljøene og forskningstemaene på feltet. I forbindelse med konkrete prosjekter må man selvsagt foreta mer fokuserte litteratursøk, gå i tettere dialog med forskningsmiljøene og trenge dypere inn i stoffet enn det vi har gjort her.

Vi har avgrenset oss til å se på studier som er publisert i perioden fra 1995 og fram til i dag. Dette må naturligvis ikke tolkes slik at studier som er gjennomført før denne tiden ikke betraktes som relevante i forhold til Statskonsults arbeid på feltet. Ut fra formålet om å fange inn hvilke miljøer som *i dag* er aktive på feltet, mener vi likevel at dette er en fornuftig avgrensning.

Den grovklassifiseringen som er foretatt av forskningsarbeidene i notatet bygger i stor grad på publikasjonenes *titler*. Her ligger det muligheter for feilvurderinger. Vi mener likevel at materialet gir grunnlag for å skille ut noen hoveddimensjoner og drøfte dem i forhold til fagstrategien for prosjektområdet Internasjonalisering.

Videre har vi avgrenset oss her til å kartlegge *norske* forskningsaktiviteter. Dette skyldes i første rekke at kartleggingen skal være et ledd i prosessen med å definere Statskonsults rolle i forhold til andre aktører på feltet. Da er det naturlig å konsentrere seg om det norske miljøet. Samtidig er det viktig å holde seg orientert om relevant forsknings- og utredningsarbeid i våre naboland. Vi kan nevne som eksempel at Statskontoret i Sverige har gjennomført flere

studier av europeiseringens konsekvenser for svensk statsforvaltning. Her vil det også være funn med relevans for norsk forvaltning.

Den siste, men kanskje viktigste begrensningen ved denne kartleggingen er at den i all hovedsak bygger på informasjon om forskning som allerede foreligger i *publisert* form. Dette betyr at kartleggingen ikke fanger opp planlagte eller pågående prosjekter. Slik informasjon vil måtte hentes ut fra utvalgte forskningsmiljøer i forbindelse med konkrete prosjektforslag.

I tillegg til å være orientert om hva som skjer i det enkelte forskningsmiljø, er det viktig å holde seg orientert om aktiviteter som organiseres *på tvers av institusjonene*. Et eksempel er den nye utredningen om makt og demokrati. I mandatet for denne heter det at sentrale utfordringer og påvirkningsfaktorer i forhold til det representative demokrati bør studeres i lys av økt internasjonalisering. Dette arbeidet blir det spennende å følge i tiden som kommer. Det samme gjelder Forskningsrådets nystartede program: "Offentlig sektor i endring – om organisering, verdiskaping og demokratisk styring". I programnotatet for dette forskningsprogrammet trekkes internasjonaliseringen inn som en viktig endringsfaktor i forutsetningene for organiseringen av offentlig sektor. Vi må derfor kunne forvente relevante forskningsprosjekter også i regi av dette programmet.

1.3 Kilder

Hovedkildene for notatet har vært:

- Eksisterende bibliografier⁴
- Publikasjonslister og årsrapporter fra forskningsinstitusjonene
- Informasjon fra forskningsmiljøenes egne world wide web-tjenere
- Litteratursøk i tidsskrifter og litteraturl databaser
- Direkte kontakt med forskningsmiljøene
- "Instituttsektoren. Oversikt over forskningsenhetene"⁵

De enkelte forskningsinstitusjonene har hatt adgang til å kommentere og oppdatere litteraturoversikten og den generelle omtalen av eget institutt. Seks

⁴ Olsen, J.P., U. Sverdrup, F. Veggeland: "A survey of Norwegian political science research on European integration and co-operation: 1994-97". *ARENA Working Paper*, No. 12, 1997.

Liseter, I.M.: "EU/EØS og norsk innflytelse. En foreløpig oversikt over norske kompetansesentra og aktuelle publikasjoner". Fridtjof Nansens Institutt, 1997.

⁵ Web-tjeneste utarbeidet av Norsk institutt for studier av forskning og høyere utdanning (NIFU). Tjenesten gir en oversikt over den norske instituttsektoren, dvs. forskningsenheter utenom universitets- og høyskolesektoren og næringslivet. Opplysningene oppdateres hvert kvartal, senest i juni 1998. Tjenesten ligger på <http://www.nifu.no/instkat/>

av de åtte forskningsinstituttene som er omtalt her (universitetene ikke medregnet) har benyttet seg av denne muligheten.

2. En oversikt over forskningsmiljøene

Her følger en gjennomgang av de forskningsmiljøene som etter vår gjennomgang framtrer som de mest sentrale og synlige på feltet når det gjelder publisering ut fra de kriteriene som er beskrevet ovenfor. Institusjonenes adresser, telefon- og telefaksnummer og web-adresse finnes i vedlegg 1.

2.1 ARENA

ARENA er et flerfaglig langsiktig forskningsprogram (1994-2003), finansiert av Norges Forskningsråd. 1997-budsjettet var på 8,5 millioner kroner.

Et viktig mål for ARENA er å utvikle nye teorier om endringene i forholdet mellom Europa og nasjonalstaten. Hovedfokus for programmet er hvilken effekt et mer aktivt europeisk nivå har for de europeiske nasjonalstatenes kjerneaktiviteter. Nye styringsinstrumenter på europeisk nivå overlapper, samvirker eller overstyrer de tradisjonelle styringsinstrumentene på nasjonalt nivå. Forskingen ved ARENA fokuserer på hvordan dette påvirker nasjonalstatens viktigste institusjoner og tradisjonelle funksjoner.

ARENA-programmet har en egen faglig og administrativ enhet, SentralARENA ved Universitetet i Oslo. Johan P. Olsen er forskningsleder. I 1998 er det i tillegg åtte seniorforskere og to stipendiater ved SentralARENA. ARENA arrangerer åpne seminarer på Blindern omtrent hver 14. dag.⁶ Det utgis dessuten et eget nyhetsbrev for programmet.

I tillegg til forskerne ved SentralARENA arbeider rundt 35 forskere og stipendiater i ulike miljøer på hel- eller deltidbasis med prosjekter finansiert av ARENA-programmet. Programmet omfatter forskning innenfor ulike fagfelt: statsvitenskap, historie, medier, jus, sosialantropologi, filosofi og sosiologi. Hittil har prosjekter med en statsvitenskapelig tilnærming utgjort hovedtyngden i programmet.

ARENA presenterer selv en faglig profil med en inndeling i tre temagrupper:

- 1. Europeisering av nasjonal politikk*
- 2. Europeisering av nasjonale institusjoner*
- 3. Europeisering av nasjonal kultur, identitet og legitime styreformer*

⁶ Program for seminarerne er lagt ut på <http://arena.nfr.no/arena/seminar/>.

Som et gjennomgående tema i ARENA analyseres muligheten for å vurdere effekten av europeisering på muligheten for demokratisk styring, på fordeling av goder samt for legitim beskyttelse av individers og minoriteters demokratiske rettigheter.

2.2 Senter for Europarett ved Universitetet i Oslo

Senter for Europarett ble opprettet som en del av Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo i 1991. Senteret har som mål å være et kompetansesenter innen EU- og EØS-rettslige spørsmål. I den forbindelse er det bygget opp et omfattende EU/EØS-rettsbibliotek ved senteret. I 1992 ble Senter for Europarett godkjent av Europakommisjonen som europeisk dokumentasjonssenter (EDC). Dette innebærer at senteret mottar fortløpende et omfattende utvalg offisielle publikasjoner og dokumenter fra samtlige EU-institusjoner og virksomheter i EU. Dokumentasjonssentret skal være åpent for alle. Senterleder og én professor samt doktorgradsstipendiater lønnes direkte av fakultetet. Andre forskere lønnes ved hjelp av prosjektmidler, bl.a. fra Norges Forskningsråd.

2.3 Norsk Utenrikspolitisk Institutt (NUPI)

NUPI er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter under KUF. Noe under halvparten av instituttets virksomhet blir finansiert gjennom årlige bevilgninger fra departementet. Finansieringskilder for øvrig er andre departementer, Norges forskningsråd, oljeselskaper og utenlandske stiftelser. Rundt 70 personer har NUPI som arbeidsplass. Kostnadene i 1997 var på 27 millioner kroner. NUPIs formål er å utføre forsknings- og utredningsoppgaver innen områdene utenrikspolitikk og mellomfolkelige spørsmål, og å arbeide for økt opplysning om og interesse for slike spørsmål. Forskningen i NUPI er organisert i tre seksjoner for henholdsvis utenriks- og sikkerhetspolitikk, internasjonal økonomi og utviklingsspørsmål og regionale konflikter.

2.4 Senter for europeiske og asiatiske studier ved Handelshøyskolen BI

EU/EØS-forskningen ved Handelshøyskolen BI drives innenfor rammen av Senter for europeiske og asiatiske studier. Hovedfokus ligger på studier av EU-institusjonene og deres forhold til nasjonale administrasjoner, på policy-making og lobbyvirksomhet. Senter for europeiske studier ble opprettet allerede i 1989, og var lenge kanskje det mest aktive miljøet på feltet. I 1995 ble det faglige fokus utvidet, og senteret skiftet navn til Senter for europeiske og asiatiske studier. Forskningen ved sentret er oppdragsfinansiert.

2.5 Europa-programmet

Europa-programmet er en privat stiftelse med KUF, UD og næringslivet som viktige finansieringskilder. Programmet ble opprettet i 1991 for å gjennomføre forskning og kompetanseoppbygging om europeiske spørsmål. I 1997 hadde Europa-programmet 17 ansatte og en kostnadsramme på 11 millioner kroner. Nåværende forskningstemaer er landstudier av Tyskland, Frankrike, Storbritannia og Øst-Europa, sikkerhetspolitikk, rammevilkår for næringslivet i nye omgivelser, nettverk med russisk deltakelse samt internasjonal politisk økonomi.

2.6 Fridtjof Nansens Institutt (FNI)

FNI er en stiftelse med rundt 40 ansatte (1997). Instituttet driver anvendt forskning, i hovedsak på oppdragsbasis. I 1997 hadde instituttet en omsetning på 24,5 millioner kroner. De viktigste finansieringskildene er KUF, UD, MD, Norges Forskningsråd, Bærum kommune, samt næringslivet. FNIs program for europeiske energi- og miljøstudier ble etablert i 1995 med basis i den kompetanse instituttet etter hvert hadde bygget opp omkring klima-, energi- og miljøspørsmål i Norge, Norden, EU og enkelte land i EU. Et hovedfokus har vært, og vil fortsatt være, hvordan ulike aktører øver innflytelse på EU-vedtak generelt og på EUs miljøpolitikk spesielt.

2.7 Institutt for samfunnsforskning (ISF)

ISF er en stiftelse som arbeider med grunnforskning og anvendt forskning innenfor samfunnsvitenskapelige fag. I 1997 hadde instituttet 44 ansatte og kostnader på 16,4 millioner kroner. Instituttets formål er å bidra med kunnskap om samfunnets struktur og om sosiale endringer samt å bidra til oppbygging av kompetanse og metoder for å analysere samfunnsforhold.

Forskningen ved instituttet er organisert i fem hovedområder: 1) sysselsetting og arbeidsmiljø 2) kvinners posisjon i samfunnet 3) livskvalitet og sosial rettferdighet 4) politiske institusjoner, deltagere og offentlig opinion 5) komparativ forskning om sosial og politisk utvikling.

2.8 Forskningsstiftelsen FAFO

FAFO er en selveiende stiftelse med rundt 80 ansatte. I 1997 lå kostnadene ved instituttet på 42,5 millioner kroner. FAFOs mål er å skape og formidle forskningsbasert kunnskap til nytte i strategisk planlegging for sentrale beslutningstakere. FAFO skal utvikle og spre kunnskap som gir forklaringer på, og handlingsrettet innsikt i, hvordan sosiale endringer finner sted - nasjonalt og internasjonalt. Forskerne ved instituttet er i hovedsak statsvitere, sosiologer og

økonomer. Viktige finansieringskilder er arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner, næringsliv, offentlig administrasjon, forskningsråd og frivillige organisasjoner.

2.9 Forskning ved universitetene

I Oslo utgjør ARENA på mange måter et knutepunkt for Europaforskningen. I tillegg til de miljøene som tidligere er omtalt, foregår det også relevant forskning ved Institutt for statsvitenskap ved Universitetet i Oslo.

I Bergen er det særlig forskere ved Institutt for sammenlignende politikk (SamPol) samt enkelte ved Institutt for administrasjons- og organisasjonsvitenskap (AdmOrg) som har forsket på europeisk integrasjon.

Det er også et miljø for Europaforskning ved NTNU, Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Vi kommer nærmere inn på navn og temavalg under neste punkt.

En viss indikasjon på aktivitetsnivået ved de ulike universitetene kan vi få ved å se på antall statsvitenskapelige hovedoppgaver om sider ved EU og europeisk integrasjon.

	1994	1995	1996
NTNU	0	4	3
UiO	8	14	12
UiB	2	5	4
UiT	0	1	0

Tabellen er laget på grunnlag av opplysninger fra ARENA-bibliografien om statsvitenskapelig forskning om europeisk integrasjon. Vi ser at UiO markerer seg med flest hovedoppgaver alle de tre årene. Det foreligger ikke noe fullstendig tallmateriale for 1997. Et søk på universitetenes web-servere viser likevel at det ble levert minst 14 hovedoppgaver med EU/EØS-relevans ved Institutt for statsvitenskap ved UiO i 1997. Ved Institutt for sammenlignende politikk ved UiB ble det levert minst seks slike hovedoppgaver. Ut fra disse tallene er det ikke grunnlag for hevde at det er en synkende interesse for fagfeltet etter folkeavstemningen i 1994.

3. Publisert forskning om EU og EØS

Her vil vi presentere en oversikt over publisert forskning om EU og EØS i perioden 1995-98. I tillegg til de avgrensningene som ble beskrevet i avsnitt

1.2, har vi gjort en avgrensning i forhold til *type publikasjoner*. De publikasjoner som gjengis i denne oversikten er bøker, bokkapitler, artikler i tidsskrifter med fagfellelvurdering samt forskningsrapporter. Andre publikasjoner som populariserende artikler, arbeidsnotater og hovedoppgaver er ikke tatt med her. Vi har forsøkt å identifisere hovedtemaer for det enkelte institutt og drøfte relevansen av disse i forhold til de ulike dimensjonene i Statskonsults fagstrategi for internasjonalisering.

3.1 Publikasjoner fra ARENA-programmet

Publikasjonene fra ARENA-programmet viser en viss konsentrasjon om to hovedtemaer. Det første kan knyttes til studier av *demokrati og nasjonalstatens rolle* samt utviklingen av *politisk identitet og legitimitet* på europeisk nivå. Denne kategorien er til en viss grad sammenfallende med den første dimensjonen i Statskonsults fagstrategi for internasjonalisering: demokrati og statsstyre. Her følger en oversikt over publikasjoner i denne kategorien:

Andersen, S.S.; T.R. Burns: "The European Union and the Erosion of democracy: A study of Post-Parliamentary Governance". ARENA Reprint nr. 6 1997. Gjentrykk fra *Contemporary Development Analysis*, Vol 1, no. 2.

Bakke E.: "Mot ein europeisk identitet?", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol 36, No. 4, 1995, pp. 467-94.

Eriksen, O.E; J. Weigård: "Deliberasjon og demokrati" ARENA Reprint nr. 7, 1998. Gjentrykk fra Midgaard, K og B.E. Rasch (red.) 1998: *Demokrati – vilkår og virkninger*. Oslo: Fagbokforlaget.

Føllesdal, A.: "Democracy and Federalism in the EU: a Liberal Contractualist Perspective" in A. Føllesdal; P. Koslowski (eds.): *Democracy and the EU*, Berlin, Springerverlag, 1997.

Føllesdal, A.: "Democracy, legitimacy and majority rule in the EU", i M. Weale; M. Nentwich (eds.): *Constitutional choice for Europe*. London: Routledge, 1997.

Føllesdal, A.: "Democracy and the European Union: Challenges". I A. Føllesdal, and P. Koslowski (eds.): *Restructuring the Welfare State: Ethical Issues in an International Perspective*. Berlin: Springerverlag, 1997.

Matlary, J.H.: "New Forms of Governance in Europe? The Decline of the State as the Source of Political Legitimation", i *Cooperation and Conflict*, Vol. 30, No. 2, 1995, pp 99-123.

Matlary, J.H.: "Democratic Legitimacy and the Role of the Commission" i A. Føllesdal, P. Koslowski (eds.): *Democracy and the EU*. Munchen: Springer Verlag, 1997.

Olsen, J.P.: "Europeanization and Nation-State Dynamics" i , S. Gustavsson; L. Lewin (eds.): *The Future of the Nation State - Essays on Cultural Pluralism and Political Integration*, London: Routledge and Nerenius & Santérus Publishers, 1996, pp. 245-85.

Olsen, J.P.: "The Changing Political Organization of Europe" i , J.J. Hesse; T.A.J. Toonen (eds.) *The European Yearbook of Comparative Government and Public Administration*, Vol. II. Baden-Baden/ Boulder: Nomos/Westview, 1997.

Olsen, J.P.: "European Challenges to the Nation State" i B. Steunberg; F.v. Vugt (eds.): *Institutions and the Analysis of Public Policies*. Dordrecht: Kluwer, 1997.

Olsen, J.P.: "Modernisering, demokratisering og institusjonsutvikling" ARENA Reprint nr. 8, 1997. Gjentrykk fra *Nytt Norsk Tidsskrift* vol. 14, no. 1.

Olsen, J.P.: "Institutional Design in Democratic Contexts." ARENA Reprint nr. 19, 1997. Gjentrykk fra *The Journal of Political Philosophy* vol. 5, no. 3.

Schlesinger, P.: "From Cultural Defence to Political Culture: Media, Politics and Collective Identity in the European Union." ARENA Reprint nr. 7, 1997. Gjentrykk fra *Media, Culture and Society* vol. 19, no. 3.

Sverdrup, U.: "Norway: An Adaptive Non-Member." ARENA Reprint nr. 12, 1997. Gjentrykk fra Hanf, K and B. Soedentorp (eds.): *Adapting to European Integration. Small States and the European Union*. London/New York: Longman, 1997.

Østerud, Ø.: "Democracy Between National Government and Supranationality - A Concise Exposition" i E. Smith (ed.): *National Parliaments as Cornerstones of European Integration*. London: Kluwer Law International, 1996, pp. 179-86.

En annen hovedkategori er studiet av europeisk integrasjon og forvaltningspolitiske konsekvenser av mer administrativ karakter. Denne kategorien kan i noen grad sammenlignes med den tredje dimensjonen i fagstrategien: interne prosesser knyttet til organisering av EØS-arbeidet, personale og ressurser. Her finner vi blant annet studier av sentralforvaltningens tilpasning til den europeiske integrasjonsprosessen. I listen nedenfor har vi også inkludert studier av internasjonaliseringen av enkeltsektorer eller politikkområder:

Christensen, T. : "Adapting to Processes of Europeanisation - A Study of the Norwegian Ministry of Foreign Affairs", *ARENA Report*, No. 2, 1996.

Egeberg, M.; Trondal, J.: "Innenriksforvaltningens og den offentlige politikens internasjonalisering" i T. Christensen; M. Egeberg (eds.): *Forvaltningskunnskap*. Oslo: TANO, 1996.

Holberg U.: "Direktoratenes internasjonalisering" i *Nordisk Administrativt Tidsskrift*, Vol. 75, No. 4, 1995, pp. 285-304.

Matlary, J.H.: "Energy Policy: From a National to a European Framework?" ARENA Reprint nr. 14, 1997. Gjentrykk fra Wallace and Wallace (eds.): *Policy-making in the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Olsen, J.P. og B.O. Sverdrup: *Europa i Norden: Europeisering av nordisk samarbeid*. Oslo, Tano Aschehoug, 1998.

Skogerbø, E.: "Privatising the Public Interest: Compromises and Conflicts in Norwegian Media Politics 1980-1993". Report no. 20/1996, Department of Media and Communications, University of Oslo (Dr. polit.-avhandling)

Skogerbø, E.: "External Constraints and National Resources. Reflections on the Europeanization of Communications Policy", ARENA Reprint nr. 8, 1996. Gjentrykk fra *The Nordicom Review of Nordic Research on Media and Communication*, no 1/96.

Tranøy, B.S.: "Ytre press eller politisk påskudd? Internasjonal finansmarkedsutvikling og norsk kredittliberalisering", *Sosiologi i dag* 4/95.

Tranøy, B.S.: "Mobil kapital og konvergerende politikk? Utdfordringer for studiet av norsk økonomisk politikk", *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 3/1995.

Tranøy, B.S.: "Internasjonaliseringens grenser: en avgrensning av systemtvangshypotesens forklaringskraft overfor norsk kredittpolitikk på 1980-tallet", *Sosiologi i dag*, 3/1995.

Veggeland, F.: "Internasjonale prosesser og nasjonale reformforsøk. Landbruksdepartementet og jordbrukssektoren 1989-96." *ARENA Rapport*, 1997.

Andre studier publisert av forskere med ARENA-tilknytning omfatter bl.a. studier av EUs interne politiske og institusjonelle utvikling. Utvidelsen østover, ØMU, europeisk integrasjon i historisk perspektiv og Europakommisjonens organisering er eksempler på temaer som er belyst:

Egeberg, M.: "Organization and Nationality in the European Commission Services", ARENA Reprint nr. 1, 1997. Gjentrykk fra *Public Administration* no. 4, 1996.

Eriksen, O.E.; J. Weigård: "Conceptualizing politics: Strategic and communicative action?", ARENA Reprint nr. 4, 1998. Gjentrykk fra *Scandinavian Political Studies* vol. 20, no. 3.

Føllesdal, A.: "Survey Article: Subsidiarity", ARENA Reprint nr. 13, 1998. *The Journal of Political Philosophy* vol. 6 no. 2.

Matlary, J.H. : "New Bottles for New Wine (epilogue)." ARENA Reprint nr. 13, 1997. Gjentrykk fra Jørgensen, K.E. (ed.): *Reflective Approaches to European Governance*. London: Macmillan, 1997.

Matlary, J.H.: "The role of the Commission. A Theoretical Discussion." ARENA Reprint nr. 14, 1997. Gjentrykk fra Nugent, Neill (ed.): *At the Heart of the Union*. London: Macmillan, 1997.

Sverdrup, B.O.: "Tyskland og Frankrike: Et institusjonalisert samarbeid. ARENA Reprint nr. 4, 1997. Gjentrykk fra *Internasjonal Politikk* vol. 55, nr. 1.

Sverdrup, U. og T. Barth (eds.): "Enlargement to the East", ARENA Report No 1/96.

Svåsand, L. og U. Lindstrøm: "Scandinavian Political Parties and the European Union", i J. Gaffney (ed.): *Political Parties and the European Union*. London: Routledge.

3.2 Publikasjoner fra Senter for europarett, UiO

Publikasjonene herfra belyser ulike rettslige problemstillinger ved Norges forhold til EU og EØS. Flere av disse har direkte forvaltningspolitisk relevans:

Arnesen, F.: *Statlig styring og EØS-rettslige skranker*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.

Arnesen, F.: "Om den fellesskapsrettslige regulering av urimelige avtaler i forbrukerforhold". *Tidsskrift for Rettsvitenskap*, 1996, s. 884-904.

Bull, H.J. og H. Stemshaug (eds.): *EC shipping policy: the 17th Nordic Maritime Law Conference, 2-4 September 1996*. Oslo: Juridisk forlag, 1997.

Bull, H.: "The EEA agreement and Norwegian Administrative Authorities", i F. Sejersted (red.): *Nordisk forvaltningsrett i møte med EF-retten*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.

Graver, H.P.: "EF-rettens føringer på forvaltningsskjønnet i medlemsstatene", i F. Sejersted (red.): *Nordisk forvaltningsrett i møte med EF-retten*, Universitetsforlaget, Oslo, 1996.

Hamre, I. og H. Stemshaug (red.): *EU- og EØS-relevante tekster*. (Traktatsamling). Oslo: Universitetsforlaget, 1996.

Neal, A.C.; Foyn S. (eds.) *Developing the social dimension in an enlarged European Union*. Oslo: Scandinavian University Press, 1995.

Nordby, T.: *Et indre marked for livsforsikringsprodukter i EØS – med særlig vekt på den forbrukerorienterte virksomhets-reguleringen*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.

Sejersted, F. (ed.) *Nordisk forvaltningsrett i møte med EF-retten*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.

Sejersted, F.: "En stadig nærmere mellomstasjon? Om EØS-avtalen og norsk rettstilpasning til EF-retten", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 36, No. 4, 1995, pp. 519-56.

Sejersted, F.: "The Norwegian Parliament and European Integration. Reflections from Medium-Speed Europe", *National Parliaments as Cornerstones of European Integration*, E. Smith (ed.) Kluwer Law International, London, 1996, pp. 124-56.

Sejersted, F.: *Innsyn og integrasjon*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

Sejersted, F., F. Arnesen, O.-A. Rognstad, S. Foyn og H. Stemshaug: *EØS-rett*. Oslo: Universitetsforlaget, 1996 (2. opplag).

Smith, E. (ed.): *National Parliaments as Cornerstones of European Integration*. London: Kluwer Law International, 1996.

3.3 Publikasjoner fra NUPI

Europaforskningen ved NUPI bærer i stor grad preg av instituttets fokus på *utenriks- og sikkerhetspolitikk*:

Bingen, J.; Melchior, A. (red.): *Flerhastighets-Europa: konsekvenser for Norge*. Europaprogrammet, NUPI, Oslo, 1997

Dysvik, V.: "The road to Maastricht: dynamic and formative forces in the EMU process". *ARENA Report Nr. 2.1997, Oslo, ARENA*.

Dysvik, V.: "ØMU i flere hastigheter – utfordringer for EUs institusjoner", i J. Bingen & A. Melchior (red.): *Flerhastighets-Europa: konsekvenser for Norge*, Europaprogrammet, NUPI, Oslo, 1997.

Eide, E.B.: "Et nordisk utenforlands tilpasningsstrategi: norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk i EUs skygge" i I.B. Neumann (red.): *Ny giv for nordisk samarbeid? Norsk, svensk og finsk sikkerhetspolitikk før og etter EUs nordlige utvidelse*. Oslo: TANO, 1995

Eide, E.B.: "Adjustment strategy of a Non-member: Norwegian Foreign Policy and Security Policy in the Shadow of the European Union", *Cooperation and Conflict*, Vol. 31, No. 1, 1996, pp. 69-104.

Ferreira, M.P.: "Nye økonomiske forbindelser mellom øst og vest: integrering av Øst-Europa i europeisk økonomi." i K.H. Bundt (red.): *Sentral-Europa – fortid, nåtid og fremtid*, Europaprogrammet, Oslo, 1996.

Knudsen, O.F.: "European immigration and refugee policies: an introductory overview". *Studies in international relations*. Vol. 15/3, Nihon University, Tokyo, 1995.

Maurseth, P.B.: "Økonomiske perspektiver på EUs utvidelse mot øst" i J. Bingen & A. Melchior (red.): *Flerhastighets-Europa: konsekvenser for Norge*, Europaprogrammet, NUPI, Oslo, 1997.

Neumann, I.B. (ed.): *Ny giv for nordisk samarbeid? : norsk, svensk og finsk sikkerhetspolitikk før og etter EUs nordlige utvidelse*. Oslo: TANO, 1995.

Neumann, I.B.; Ulriksen, S. (eds.): *Sikkerhetspolitikk: Norge i makttriangel mellom EU, Russland og USA*. Oslo: Tano Aschehoug, 1996.

Singsaas, H.: "Amsterdamtraktaten og Schengen – ett skritt nærmere det indre marked." *Internasjonal Politikk*, Vol. 55, No. 4, 1997.

Sæter, M.: "Schengen-avtalen og Norge: Norge i skjæringspunktet mellom europeiske og nordiske rammer", *Internasjonal politikk*, Vol. 53, No. 2, 1995, pp. 229-42.

Sæter, M.: "Hvilket Europa? Traktatkonferansen i EU og de store lands interesser", *Internasjonal politikk*, Vol. 53, No. 4, 1995, pp. 441-70.

Sæter, M. "Norway and the European Union: Domestic Debate versus External Reality", *The European Union and the Nordic Countries*, L. Miles (ed.), Routledge, London, 1996.

Sæter, M. "Europeisk integrasjon i flere 'hastigheter' ", *Internasjonal politikk*, Vol. 55, No. 1, 1997, pp. 3-17.

Ulriksen, S.: "Desentralisert militær integrasjon? Forsvarspolitikken i Vest-Europa etter den kalde krigen". NUPI Report No. 208, Oslo, NUPI, 1996.

Ulriksen, S.: "I samlet tropp? Forsvarspolitikken i et flerhastighets-Europa" i Jon Bingen & Arne Melchior (red.): *Flerhastighets-Europa: konsekvenser for Norge*, Europaprogrammet, NUPI, Oslo, 1997.

3.4 Publikasjoner fra BI-miljøet

I forskningsarbeidene som er publisert av BI-forskere tilknyttet Senter for europeiske studier finner vi to hovedtemaer. Ett hovedtema er knyttet til *politiske beslutningsprosesser, påvirkningsmuligheter og lobbying i EU*.

Andersen, S.S.; Eliassen, K. (eds.): *The European Union: How Democratic is it?* London: Sage, 1996.

Andersen, S.S.; Eliassen, K.A.: "EU-lobbying: The new research agenda" i *European Journal of Political Research*, Vol. 27, No. 4, 1995, pp. 427-41.

Eliassen, K.A.: *Amsterdamavtalen og Norge*. Sandvika: Senter for europeiske og asiatiske studier, Handelshøyskolen BI, 1997.

Eliassen, K.A.: *Regjeringskonferansen og det demokratiske spørsmål*. Sandvika: Senter for europeiske og asiatiske studier, Handelshøyskolen BI, 1996.

Eliassen, K.A. (red.): *Den europeiske utfordringen*. Fagbokforlaget/BI Årbok 1996.

Eliassen, K.A.: "Norway and the EU: the no-vote, the EEA and the future." *Journal of European Studies*, Chualalongcorn University, November, 1996.

Eliassen, K.A. og B. Kuvaas: *Implementering av EU-politikk i medlemslandene: En analyse av landforskjeller*. 1995-316-3.

Eliassen, K.A. og J. Meyer: "Le Concept de Service Public Dans un Etat-providence Social Démocrate – le cas de Norvège". *Vers un Service Public Européen*. ASP Europe Editions, 1996

Eliassen, K.A. og C.B. Mønsen: *Interest representation and legitimacy in the European Union*. Sandvika: Senter for europeiske og asiatiske studier, Handelshøyskolen BI, 1997.

Hoff, S. og C.B. Mønsen: *The EU institutional questions and the IGC reflections on the explanatory power of integration theories*. Sandvika: Senter for europeiske og asiatiske studier, Handelshøyskolen BI, 1997.

Et annet tema er *europaisk integrasjon og utvikling innenfor enkelte politikkområder*. Flere av arbeidene fokuserer på utviklingen innenfor det sikkerhetspolitiske samarbeidet.

Ahnfelt, E.: From J. (eds.): *Politisamarbeid og europeisk integrasjon: fremveksten av justis- og innenrikssamarbeid i EU, Europol og Schengen*. Oslo: Ad notam Gyldendal, 1996.

Andersen, S.S.: *Europeisering av politikk, petroleum, indre marked og miljø*, Oslo: Fagbokforlaget, 1995.

Austvik, O.G.: "Gas pricing in a liberalized European market: will the rent be taxed away?" Særtrykk, Handelshøyskolen BI, nr. 2, 1998. Særtrykk av *Energy policy*, 25 (1997) nr. 12.

Eliassen, K.A.: (ed.): *Foreign and security policy in the European Union*. London: Sage, 1998.

Eliassen, K.A. og E.O. Heiberg: *Amerikansk, europeisk og norsk forsvarsindustri og materiellsamarbeid*. Sluttrapport, 15. juni 1996. SEAS: D.07.97.

Gummett, P.: *The relationship between Europe and US today: what options does Norway have when it comes to choosing between the EU or the US with regard to defence co-operation?* Sandvika: Senter for europeiske og asiatiske studier, Handelshøyskolen BI, 1997.

Heiberg, E.O.: *Europeiske våpeneksportregler og norsk forsvarsindustri: Hva vil fremtiden bringe?* Sandvika: Senter for europeiske og asiatiske studier, Handelshøyskolen BI, 1996.

Isachsen, A.J.: "Norge og felles mynt i Europa". Særtrykk, Handelshøyskolen BI, nr. 3/1998. Særtrykk av *Norges Banks skriftserie*, 1998 nr. 26.

Spence, A.: *Norsk sikkerhetspolitikk og EU etter Norges nei*. Sandvika: Senter for europeiske og asiatiske studier, Handelshøyskolen BI.

Tank, P.: *The effects of the European security and defence identity on the transatlantic partnership*. Sandvika: Senter for europeiske studier, Handelshøyskolen BI, 1996.

BI-forskere har også studert *europaisk integrasjon og forvaltningspolitiske konsekvenser på regionalt og lokalt nivå*.

From J.; Stava, P. (eds.): *EØS og lokalforvaltningen: gjensidig påvirkning? Utfordringer, muligheter og innflytelse for kommunesektoren*, Oslo, Kommuneforlaget, 1995.

3.5 Publikasjoner fra Europa-programmet

Publikasjonene fra Europa-programmet tar for seg generelle, overordnede problemstillinger knyttet til europeisk integrasjon:

Bingen, J. (ed.): *EMU: NATOs utvidelse og det europeiske sikkerhetssystem*, Europa-programmet, Oslo, 1996.

Bingen, J. og A. Melchior (red.): *Flerhastighets-Europa – konsekvenser for Norge*. Oslo, Europa-programmet/NUPI, 1997.

Hansen, K.B.: *Sentral-Europa – Fortid, Nåtid og Fremtid*. Europa-programmet, Oslo, 1996.

Hansen, K.B. og L.M Fosse (red.): *Kulturmark – Perspektiver på europeisk historie og tankeliv*. Europa-programmet, Oslo, 1996.

Jervell, S.: *Norge foran oppbruddet*. Europa-programmet, Oslo, 1998.

Schütze, W.; Bingen, J. (eds.): *Europe at the end of the 90s*, Europaprogrammet, Oslo, 1996.

3.6 Publikasjoner fra miljøet ved Fridtjof Nansens Institutt (FNI)

I omtalen av instituttet framgikk det at FNI har valgt å fokusere på *hvordan ulike aktører øver innflytelse på EU-vedtak generelt og på EUs miljøpolitikk spesielt*. Dette gjenspeiles også i publikasjonslisten:

Dahl, A.: "Environmental Actors and European Integration: Attitudes towards Further Integration", *International Environmental Affairs*, Vol. 7, No. 4, 1995, pp. 299-320.

Dahl, A.: "EU eller EØS - to sider av samme sak for norsk miljøpolitikk", *Internasjonal Politikk*, Vol. 54, No. 3, 1996, pp. 345-57.

Dahl, A.: "National Freedom of Action in EU Environmental Policy: Denmark and the Netherlands", *Environmental Politics*, Vol. 6, No. 2, 1997.

Martinsen, K.D.: "Sentral-Europa og EU - og Norges fravær", *Internasjonal Politikk*, Vol. 55, No. 1, 1997, pp. 93-112.

Skjærseth, J.B.: "The Climate Policy of the EC - Too Hot to Handle? A Study of Interests and Preferences versus EC Problem-Solving Capacity" *Journal of Common Market Studies*, Vol. 32, No. 1, 1996, pp. 69-80.

Sverdrup, L.A.: "Regioner i EU - Tyske delstaters politikk overfor EU" *Nordisk Administrativ Tidsskrift*, Vol. 77, No. 3, 1996, pp. 229-43.

3.7 Publikasjoner fra miljøet ved Institutt for samfunnsforskning (ISF)

Publikasjoner fra ISF-forskerne kan også grupperes i to hovedtemaer. For det første har en gruppe valgforskere fokusert på politisk atferd og forskning rundt folkeavstemningen om medlemskap i EU. For det andre har Grete Brochmann publisert en rekke arbeider om *europeisk integrasjon og innvandringspolitikk*.

Aardal B.; Valen, H.: "EU-saken i norsk politikk" i B. Aardal; H. Valen (red.), *Konflikt og opinion*. Oslo: NKS-forlaget, 1995.

Bjørklund, T.: "The Three Nordic 1994 Referenda Concerning Membership in the EU", *Cooperation and Conflict*, Vol. 31, 1996, pp. 11-36.

Bjørklund T.: "The Stoney Path to Europe. The Dispute about Norwegian Membership in the European Union: A Transformation of an Issue from Foreign to Domestic Policy" i *Contemporary Political Studies*, Vol. 1, 1996, pp. 409-16.

Bjørklund, T.: *Om folkeavstemninger: Norge og Norden 1905-1994*. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

Bjørklund, T.: "Old and New Patterns: The 'No' Majority in the 1972 and 1994 Referendum Concerning Norwegian Membership in the EU", *Acta Sociologica*, 1997.

Brochmann, G.: "Norge og det europeiske innvandringsregimet". *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 15(1): 119-22, 1998.

Brochmann, G.: "Controlling immigration in Europe. Nation state dilemmas in an international context". I H. Van Amersfoort and J. Doornik, (eds.): *International Migration. processes and interventions*, s. 22-42. Amsterdam: Institute for Migration and Ethnic Studies, 1998.

Brochmann, G.: "Immigration Policies in Scandinavia. Welfare Dilemmas in A Context of European Integration" i *New Community*, 1997.

Brochmann, G.: *Grenser for kontroll. Norge i det europeiske innvandringsregimet*, Oslo: Fagbokforlaget, 1997.

Brochmann, G.: *European integration and immigration from third countries*. Oslo: Scandinavian University Press, 1996.

3.8 Publikasjoner fra FAFO-miljøet

FAFOs fokus på *fagforeninger og arbeidslivspolitik* gjenspeiles også i EU/EØS-forskningen:

Dølvik, J.E.: "Trade unions, the citizens and the European Union - the democratic challenge", *The Future of the European Union. The trade union's demands and expectations for the Intergovernmental Conference 1996*", ETUC (ed.), ETUI, Brussels, 1996.

Dølvik, J.E.: "Nordic Trade Unions, The EU and European Works Councils", *Transfer*, Vol. 1, No. 2, 1995.

Dølvik, J.E.: "ETUC and Europeanisation of Trade Unionism in the 1990s", *ARENA Report No. 1*, 1997.

Olsen, T.: "EUs arbeidslivspolitik: Nasjonale og europeiske utfordringer", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 36, No. 3, 1995, pp. 557-82.

Olsen, T.: "Destinasjon Brussel, Beslutningsprosessen og sentrale aktørers medvirkning i EFs arbeidslivspolitik", *FAFO Report*, Oslo, 1997.

3.9 Publikasjoner fra NTNU-miljøet

En gruppe forskere ved Institutt for sosiologi og statsvitenskap ved NTNU har publisert en rekke arbeider der det fokuseres på problemstillinger knyttet til *politisk atferd og Norges forhold til EU*. Folkeavstemningen spiller en sentral rolle og er også studert i et komparativt perspektiv. Videre har forskerne Jonathan Moses og Rune Skarstein ved NTNU tatt opp problemstillinger knyttet til økonomisk integrasjon og ØMU.

Gilljam, M.; Jenssen, A.T.; Pesonen, P. (eds.): *To Join or Not to Join: Three Nordic Referenda on Membership in the European Union*, 1997.

Huseby, B.; Listhaug, O.: "Identification of Norwegians with Europe: The Impact of Values and Centre-Periphery Factors" in R. de Moor (ed.): *Values in Western Societies*. Tilburg University Press, 1995, pp. 137-62.

Jenssen, A.T.: "Hva gjorde EU-striden med det ideologiske landskapet i Norge?", *Sosiologisk tidsskrift*, Vol. 3, No. 3, 1995, pp. 213-29.

Jenssen, A.T.; Kaiser, W.; Visuri, P.; Malmstrøm, C.; Hjelseth, A.; Listhaug, O.: "Die EU-Volkabstimmungen in Österreich, Finland, Schweden und Norwegen: Verlauf, Ergebnisse, Motive und Folgen", *Integration*, Vol. 19, 1995.

Jenssen, A.T.; Valen, H. (red.): *Brussel midt imot: Folkeavstemningen om EU*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1995.

Jenssen, A.T.; Moses, J.: "Nordic Accession: An analysis of the EU Referendums", *The Challenges of European Integration*, B. Eichengreen; J. Frieden (eds.), 1997.

Listhaug, O.: "Komparativ offentlig opinion i Europa: En oversikt over nyere norsk forskning", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Vol. 36, No. 4, 1995, pp. 538-615.

Listhaug, O.; Sciarini, P.: "The Swiss and Norwegian No to Europe: The Role of Liberalism", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 35, 1997.

Moses, J.: "The Social Democratic Predicament in the Emerging European Union: A Capital Dilemma", *Journal of European Public Policy*, Vol. 2, No. 3, 1995, pp. 407-26.

Moses, J.: "Sweden and the EMU", *Toward Economic and Monetary Union: Economics and Politics*, J. Frieden; D. Gros (eds.), 1997.

Moses, J.: "Finland and the EMU", i J. Frieden; D. Gros (eds.): *Toward Economic and Monetary Union: Economics and Politics*, 1997.

Moses J.: "Fixing the Agenda: Putnam, ECU-Linkages and the EU Ambitions of Nordic Elites", *Review of International Political Economy*, 1997.

Moses J.; Tranøy, B.S.: "Norge i den nye verdensøkonomien", T. Knutsen; G. Sørbø; L. Gjerdåker (red.) *Norsk utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen, 1996.

Skarstein, R.: "EUs valutaunion - problemer og framtidsutsikter", *Nytt Norsk Tidsskrift*, Vol. 12, No. 1, 1995, pp. 74-83.

3.10 Publikasjoner fra miljøet ved Universitetet i Bergen

Ved Universitetet i Bergen er det særlig forskere ved Institutt for sammenlignende politikk (SamPol) og Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap (AdmOrg) som har publisert forskning med forvaltningspolitisk relevans. Temaet er vidt. Vi finner forskning om den nordiske velferdsmodellen i EU, om rusmiddelpolitikk i EU, om subsidiaritetsprinsippet, om utenrikspolitiske kontroverser m.m.:

Christensen, D.A.: "Europautvalget i Danmark, Sverige og Norge: Sandpårøingsorgan eller politiske moldvarper?" ARENA Reprint nr. 9, 1997. Gjentrykk fra *Nordisk Administrativ Tidsskrift* vol. 78, no. 2.

Ervik, R.; Kuhnle, S.: "The Nordic Welfare model and the European Union", i B. Greve (red.): *Comparative Welfare systems. The Scandinavian Model in a Period of Change*. London: MacMillan Press, 1996.

Jensen, T.Ø.: "The EU Challenge: New Organization and Culture around Psychotropic Prescription in the Nordic Countries", *Nordic Alcohol Studies*, Vol. 12, 1995.

Lindström, U.: "Social Democracy, Women and the European Union", i L. Karvonen; P. Selle (eds.) *Women in Nordic Politics*, Aldershot, 1995.

Strøm, K.; Svåsand, L.: "Beyond the Nation-State: Foreign Policy Controversies" i K. Strøm, L. Svåsand (eds.): *Challenges to Parties: The Case of Norway*. University of Michigan Press, Ann Arbor, 1997.

4. Forvaltningspolitisk relevans – drøfting og oppsummering

En rekke forskningsmiljøer og enkeltforskere har de siste årene vært engasjert i samfunnsvitenskapelige prosjekter om europeisering med forvaltningspolitisk relevans. I denne kartleggingen er forvaltningspolitisk relevans avgrenset til forskning som kan relateres til en eller flere av de tre dimensjonene i Statskonsults fagstrategi for internasjonalisering. For enkelhets skyld kan vi kalle disse henholdsvis *demokratidimensjonen*, *politikk/markeds-dimensjonen* og *intern organisering-dimensjonen*. Disse tre dimensjonene fungerer ikke som uttømmende eller gjensidig utelukkende kategorier. En del av forskningen faller utenfor dimensjonene, og mange publikasjoner berører flere av dimensjonene.

Dimensjonene gir likevel grunnlag for å drøfte noen hovedtendenser i det som foreligger av nyere norsk forskning på feltet.

Kartleggingen viser at de fleste samfunnsvitenskapelige disipliner er representert, og at temavalget er vidt. Forskingen er spredt på en rekke miljøer, og det er vanskelig å peke ut enkeltmiljøer som særlig dominerende på feltet. *ARENA-programmet* står likevel i en særstilling ut fra sin koordineringsfunksjon i forhold til norsk Europa-forskning. Det er i den sammenheng viktig å være klar over at ARENA-programmet er definert som et *grunnforskningsprogram*. Et hovedmål for programmet er å utvikle nye teorier om endringene i forholdet mellom Europa og nasjonalstaten. I *instituttsektoren* finner vi i stor grad oppdragsfinansiert forskning med særlig relevans for enkeltsektorer. ARENA-programmet på sin side er sektorovergripende i sin karakter, men er grunnforskningsorientert og uten noen organisatorisk forankring i offentlig forvaltning.

Demokratidimensjonen er trolig den som er best dekket av materialet i kartleggingen. ARENA-programmet, Handelshøyskolen BI og Senter for europarett ved Universitetet i Oslo er sentrale aktører på dette området. Også Europa-programmets publikasjoner kan i noen grad sies å ha relevans i forhold til denne forvaltningspolitiske dimensjonen.

Politikk/markedsdimensjonen er mindre identifiserbar i vårt materiale. Det skyldes i første rekke at internasjonalisering og europeisk integrasjon ikke alltid behandles eksplisitt som forklaringsfaktor i slike studier. Vi kan derfor ikke trekke den slutningen at det er forsket lite på disse problemstillingene. Tvert i mot viser litteratursøk i biblioteksbasen BIBSYS at dette er et relativt godt belyst tema. Blant forfatterne finner vi særlig økonomer og statsvitere. Det er vanskelig å se at noen fagmiljøer utpeker seg spesielt på dette området⁷.

Når det gjelder den tredje dimensjonen, *intern organisering-dimensjonen*, kan det være hensiktsmessig å skille mellom to typer studier: På den ene siden har vi de sektorovergripende studiene, som fokuserer på generelle forvaltningsmessige endringer. På den annen side har vi sektorspesifikke studier som fokuserer på samspillet mellom europeisk integrasjon og utviklingen av forvaltningen innenfor enkeltsektorer. Til denne siste gruppen kan det være naturlig å ta med studier av *politikkutforming* innenfor utvalgte politikkområder, m.a.o. forskning som ikke bare fokuserer på de forvaltningspolitiske rammene, men også på *innholdet* i politikken.

⁷ For å gi et inntrykk av omfanget av forskningen på dette området, kan vi gjengi noen søkeresultater fra biblioteksbasen BIBSYS som omfatter norske bok- og rapportutgivelser. Et søk på publikasjoner med nøkkelordet "liberalisering" i tittelen ga 31 treff. Tilsvarende søk på "privatisering" ga 91 treff. Søk på kombinasjoner av ordene "politikk" og "marked" ga 17 treff, mens søk på "stat" og "marked" ga 23 treff.

Det er publisert et antall studier som bygger på tre større survey-undersøkelser rettet mot departementer og direktorater i henholdsvis 1976, 1986 og 1996. Ut over dette foreligger det tilsynelatende lite empirisk basert forskning av sektorovergrepene karakter på dette området. Det er imidlertid gjennomført en rekke studier innenfor enkeltsektorer. Her har sektorinstituttene bygget opp spesialisert Europakompetanse innenfor sine respektive områder som også kan være av generell forvaltningspolitisk interesse. Det kvalitative materialet disse studiene ofte bygger på vil også kunne gi en prosessforståelse som mangler i survey-undersøkelsene.

En generell kartlegging som denne vil aldri kunne gi et fullstendig bilde av kunnskapsstatus på et felt. I forbindelse med utformingen av konkrete prosjekter på dokumentasjons- og analyseområdet vil det måtte gjennomføres mer fokuserte litteratursøk. Valg av samarbeidspartnere må også vurderes i forhold til målet med de enkelte prosjekter. Dette vil også avhenge av hvordan man velger å tolke og utvikle Statskonsults rolle på feltet Internasjonalisering. Forhåpentligvis kan dette notatet være et nyttig innspill i det videre arbeidet med utformingen av en faglig plattform på dette området.

VEDLEGG 1 – ADRESSER

ARENA

Postboks 1143 Blindern, 0317 Oslo

Tel.: 22 85 76 77

Fax: 22 85 78 32

E-post: arena@arena.uio.no

<http://arena.nfr.no/arena/>

Europa-programmet

Postboks 6877 St. Olavsplass

Tel.: 22 99 28 00

Fax: 22 99 28 01

e-post: euro-project@euro-program.no

<http://www.euro-program.no>

FAFO

Postboks 2947 Tøyen, Borggata 2B, 0608 Oslo

Tel.: 22 67 60 00

Fax: 22 67 60 22

<http://www.fafo.no/>

Fridtjof Nansens Institutt - FNI

Postboks 326, 1324 Lysaker

Tel.: 67 11 19 00

Fax: 67 11 19 10

E-post: sentralbord@fni.no

<http://www.tjener.uninett.no/~fni/>

Institutt for samfunnsforskning – ISF

Munthes gate 31, 0260 Oslo

Tel.: 22 55 45 10

Fax: 22 43 13 85

e-post: Fredrik.Engelstad@isaf.no

NUPI

Grønlandsleiret 25, Postboks 8159 Dep, 0033 Oslo

Tel.: 22 05 65 00

Fax: 22 17 70 15

E-post: info@nupi.no

<http://www.nupi.no/>

Senter for Europarett
Universitetet i Oslo
Karl Johans gate 47, 0162 Oslo
Tel.: 22 85 96 12
Fax: 22 85 96 10

Senter for europeiske og asiatiske studier
Handelshøyskolen BI
Elias Smiths vei 15, Postboks 580, 1301 Sandvika
Tel.: 67 57 05 00
Fax: 67 57 08 54

Institutt for statsvitenskap
Universitetet i Oslo
Boks 1097 Blindern, 0317 Oslo
Tel.: 22 85 51 81
Fax: 22 85 44 11

Institutt for sammenliknende politikk
Universitetet i Bergen
Christiesgt. 15 5007 Bergen
Tel.: 55 58 21 75
Fax: 55 58 94 25

Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap
Universitetet i Bergen
Nygårdsgt. 6 5015 Bergen
Tel.: 55 58 21 90
Fax: 55 58 98 90

Institutt for sosiologi og statsvitenskap
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU
Tel.: 73 59 17 04
Fax: 73 59 15 64
E-post: iss@sv.ntnu.no